

cap. xvi, 17; secundo, « contenebrati, » q. d. Ita hac clade percussis, prostrati et attoniti fuimus, ut oculi nostri viderentur inverti et obtenebrari: tertio, Sanchez: Contenebrati, ait, sunt oculi, quia mesi fugiunt lucem et homines, ac tenebras quaerunt, ut dicit apud Virgilium:

Mortem optat, tædæ cæli convexa tueri.

18. 18. VULPES AMBULAVERUNT IN EO, — q. d. Templum et mons Sion ita desertus est, ut vulpes libere et intrepide in eo versentur.

20. 20. QUARE IN PERPETUUM. — Hebraice, cur in longitudinem dierum, cur tam longo tempore nos derelinquis, quasi ad te non pertineremus? presertim cum, ut præcessit vers. 19, in æternum permaneam, et æternum habeas apud nos regnum et solum, cui nulla hostium vis prævalere potest.

21. CONVERTE NOS, — q. d. Quia malorum nostrorum origo fuit, a te, o Domine, recedere; hinc tu qui es immutabilis et firmus in promissis, æque ac regno æterno, ut dixi vers. 19; tu, inquam, juxta promissa tua *Levit. xxvi, 23*, ne omnino abijce nos, et pactum tuum nobiscum; atque quia ad hæc requiritur, ut oremus pro peccatis nostris, ut eorum venia a te accepta, tibi per gratiam reconciliemur, oro, Domine, converte nos ad te per veram et seriam penitentiam, qua veniam hanc et gratiam assequamur. Ita Chaldaeus, Olympiodorus, Rabanus, Lyranus et alii. Hinc consequenter orat Propheta, ut ad illud tempus et sæculum reducat populum, in quo ad Deum fide et mente conversus, eum pie et religiose colebat: et ab illo vicissim se ad populum suum convertente, pace bonisque omnibus donabatur (1). Ita Rabanus et S. Thomas. Si enim ipse convertere velit populum suum exsilem ad locum et patriam suam, æque ac ad se, converteretur eo, simulque rediret ad pristinum decus et gloriam, perinde ac si a morte resurgeret. Unde subdit: « In nova dies nostros sicut a principio. » Duplex ergo hæc significatio conversio, prima et polissima ad Dei gratiam et amicitiam; secunda consequens, ut ab exsilio ad libertatem, patriam, pristinaque bona Judei convertantur et releant. De secunda tantum accipit hæc Hugo.

Hinc Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. v, et Theologi docent, ad conversionem peccatoris necessariam esse gratiam, et liberum arbitrium gratie cooperans, hocque velle Zachariam cum ait cap. i, 3: « Convertimini ad me, et convertar

(1) Recte monet Paresu, non agi hoc loco de reditu in patriam, cum non exsiles inter Chaldaeos, sed superstitis in vastata sua patria Judei loquantur, sed de reditu in statum pristinum scilicet, quomodo verbum *שׁוּב* *shoub*, et *Psal. lxxx, 4, 8, 20*, et alias usurpatur. (Rosenmuller.)

ad vos; » sed gratiam debere prævenire et excolare liberum arbitrium, peccato quasi oppressum et sopitum; hocque velle hic Jeremiam, sicque eum cum Zacharia esse conciliandum.

INNOVA DIES NOSTROS, SICUT A PRINCIPIO, — ut pie et religiose te colamus, sicut cepimus sub Mose in Sina, cum nobis dedisti legem; et tu vicissim nos, et dies nostros in pace custodias. Ita Chaldaeus, Rabanus, S. Thomas.

Secundo, Olympiodorus, Dionysius, Hugo, Lyranus, q. d. Libera nos e Babylone, sicut olim ex Egypto eduxisti in terram promissam. Huic petitioni similis est illa *Job xxix, 2*: « Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me? sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo, » etc.

22. SED PROJICIENS. — Est hæc alia ratio, propter quam debeat exaudiri, quam clarius exprimit Septuaginta, Chaldaeus, Vatablus; vertunt enim: Quia satis nos repulisti, scilicet summam vindictam et captivitatem in nos exercendo, q. d. Jam satis penas dedimus, et iræ tuæ satisfecimus; redde ergo clementiam tuam nobis, et converte nos ad te. Hanc enim petitionem ex pudore et afflictione subicit. Eadem de causa Hebraea et Noster addunt voculam *sed*, q. d. Oravi dicens: Convertite nos; sed ecce non impetro, longæque absumus ab hac conversione, quia ecce tu projiciens hucusque repulisti nos; quare tacens et confusus gemo, hocque meo gemitu tacite et verecunde imploro tuam misericordiam, ut tandem iræ tuæ pareas, flagella tua contineas, melique miserearis. Hic sensus est aptissimus. Est enim dolor et pudor multa supprimunt. Secundo, Maldonatus hæc putat respondere versu 20, cum illoque jungenda esse, q. d. « Quare in perpetuum oblivisceris nostri? sed, » id est, atque adeo, « projiciens repulisti nos. » Tertio, alii vertunt: Quamvis projeceris nos, tamen jam iræ tuæ in nos effusus sat penarum dedimus. Quarto, Sanchez sic explicat, q. d. Sed quid votis insisto, quid precibus urgeo, ut rem Judaicam quamprimum instaures, cum tu vehementer iratus, populum ad annum usque septuagesimum abjeceris, et captivitate Babylonicæ addixeris? Hic sensus quoque appositus est (2).

(2) Post versum 22 in codicibus Hebraeis repetitur versus 21. Laborant enim Judei hac superstitione, quod, ubi fuerit aliquis liber tristis et minaci sententia, ut fugiant malum omen, repetunt versum penultimum. Id hic faciunt, et in *libro Malachia*, et libri *Cobeleth*. (Rosenmuller.)

BARUCH PROPHETAM.

PROOEMIUM.

Queritur, primo, an Baruch sit liber canonicus? Negant Calvinus, Kommitius (1), et ex Catholicis Joannes Driedo, lib. I *De Script.* cap. ult. Negare quoque videtur S. Hieronymus, *Prooemio in Jeremiam*, Lyranus, Dionysius et aliqui alii. Primo, quia non est in Hebraeorum canone, nec hebraice exstat. Secundo, quia S. Gregorius Nazianzenus in *Carmine*, S. Hieronymus in *Prologo galieno*, Damasceus, lib. IV *De Fide*, cap. xviii, ubi recensent libros canonicos, omittunt Baruch. Tertio denique, quia falsum videtur quod post templi et altaris vastationem dicit cap. 1, 10, Hierosolymis holo-causta oblata esse, et festa celebrata.

Verum jam de fide est liberum Baruch esse canonicum, in eoque nunc consentiunt omnes orthodoxi. Ita definiunt Concilia Florentinum et Tridentinum in decreto de libris canonicis (2). Idem patet ex S. Cyrillo, S. Gregorio Nazianzeno et Nysseno, ex Eusebio, Athanasio, Clemente Alexandrino et Ambrosio, qui eum citant quasi canonicum. Vide Bellarminum lib. I, *De Verbo Dei*, cap. viii. Ad primum respondeo, multos libros esse in canone Christianorum, qui non fuerunt in canone Hebraeorum, uti sunt libri *Machabæorum*, *Tobias*, *Judith*, *Ecclesiasticus*, *Sapientia* (3). Baruch

olim existisse hebraice, eaque lingua scriptum esse non est dubium: nostra quoque editio Latina hebraizat; unde videtur translata ex Hebraeo, non ex Græco; nam Græcus uberior subinde est quam Noster; et Noster a Græcis sæpe discrepat. Ad secundum respondeo, veteres qui omittunt Baruch, eum comprehendere nomine Jeremia, cujus fuit scriba, ut mox patebit (4). Ad tertium respondeo cap. 1, 10.

Queritur, secundo, quodnam sit hujus libri argumentum? Respondeo: Caput primum continet epistolam Judeorum in Babylone captivorum, quam ipsi scribunt et mittunt ad Judeos, qui erant Hierosolymis eum pecunia a se collecta, et libro Baruch, qui liber incipit cap. 1, 15. Cap. II, Baruch tradit piam orationem usurpandam a Judeis in captivitate, qua confitentis peccata sua, remissionem a Deo impetrent. Cap. III, hortatur captivos, ut ad Deum Beique legem redeant, sicque Deum sibi reconcilient. Cap. IV, inducit Jerusalem quasi matrem, plorantem filiorum captivitatem. Cap. V, consolatur eos spe celeris et læti reditus in patriam. Cap. VI, est epistola Jeremiae, qua monet Judeos, cum jam abducerentur in Babylonem, quomodo se ibi circa idola gerere debeant.

Nota: Dicitur liber Baruch, vel quod Baruch sit auctor (5), ut voluit Lyranus et Dionysius, vel

(1) Adde inter protestantes, apud quos iste liber exiit de numero sacrorum librorum, Grotium, Lindovicum Capellum, Eicheronum, Bertholdium et de Wetite, qui affirmant illum esse factum ejusdem Judæi hellenista, qui quo majorem auctoritatem suo operi conciliaret, illud sub nomine Baruchi protulit, et nullum itaque libri vere divini signum et characteres præ se ferre.

(2) Liber Baruch insertus fuit in præcipuis Canonibus Ecclesiasticis, præsertim in Canone concilii Laodicensis, quo Ecclesia Græca usa est ad decreendum qui erant libri vere inspirati; et in Canone concilii Carthagenensis, juxta quem Ecclesia Occidentalis libros vere canonicos definiit. Cujus si aperitur in isto Canone et in cæteris sacris catalogis mentio desideretur, ratio est quod sub eodem eoque Jeremiae nomine hujus propheta vaticinia et Baruch liber comprehenderentur.

(3) Verum est equidem Palestinæ Judæos, quibus sanctum fuit quosvis libros non hebraice scriptos e canone scripturarum expungere, librum Baruchi exclusisse, sed fatendum est etiam Judeorum hellenistarum syna-

gogam, cujus auctoritas non minor erat, semper Baruchi prophetias ut ad scripturam sacram pertinentes habuisse, et ex eorum manibus Ecclesiam tum Orientalem, tum Occidentalem ut vere est verbum Dei, accepisse.

(4) Huic libro eandem auctoritatem tribuunt ac prophetias Jeremiae, sub cujus nomine illum citare solent. Nam licet sub expresso Baruchi nomine opus non semel Patres laudarent, ut videtur est apud Calanum, *Dissertatio prævia in Baruch*, frequentius tamen sub Jeremiae nomine in Ecclesia aliquid legitur Baruchi sub Jeremiae nomine in officio sabbati Pentecostes, *Proph. vi*.

(5) Verisimilior et magis probata nobis videtur sententia eorum qui existimant ipsum Baruch esse auctorem libri qui nomine suo inscribitur; ipsamque epistolam a captivis in Babylone ad fratres Hierosolymæ agentes, in tabulis exaratum esse ac delatum ad eodem Barucho non dubitamus quidem, inquit Calmetus, et asso-

potius quod Baruch eum scripserit, uti testatur ipse cap. 1, 4, dicente scriba Jeremia: unde passim Patres citant et vocant hunc librum Jeremia: v. l. eos apud Maldonatum in *Proem.*, et apud Christophorum a Castro in cap. 1, 1. Cum enim Jeremias

rendum eadem fide censeamus, divino illum spiritu afflatum, auctorem epistolae fuisse, ut fratrum precibus morem gereret, eaque expressisse pios et religiosos sensus, quos in captivis Babyloniae animadverterat. Præter testimonium et inscriptionem ipsius libri, ea est una ex regulis criticis, ut cum authenticitas alienius libri traditione antiquissima, constanti et universali nitatur, nequaquam rejicienda est, nisi liber præ se vel patens contra se ferat evidens suppositionis signa. Porro nihil est sane in toto libro Baruchi, ætati moribus Baruchi ac tandem reliquis temporum et eventum circumstantiis alienum. Omnia contra apprimè definita, tempus, locus, nomina propria persurarum, etc. Nodum insuper Judæis aduletr ut impostoribus mos est, increpat illos dure et eorum infidelitatem acris exprobrat.

Hanc præsertim difficultatem opponit Ludovicus Cappeles, et post eum Eichornius, librum Baruchi nomine inscriptionum nonnisi ex excerptis librorum Danielis et Nehemiae constare; et cum Baruch longe ante Danielum et Nehemiam vixit, inde sequi, illum non esse auctorem libri qui ipsi adjudicatur. — Fatemur multa in Baruchi libro occurrere que eisdem fere terminis in Daniele et Nehemia leguntur, sed cum hi similes loci sunt orationes ad Deum, *primo*, dici potest cum Calaneo et Jahn, a quod istæ orationes simile aliquid cum aliis Danielis et Nehemiae præ se ferant, id alias ab aliis derivare non probat, communes enim erant orandi formulæ apud Judæos; *secundo*, quis e contra admissa semel et præsertim probata Baruchi libri authenticitate, non concludat licet falso contendat Bertholdius hanc rationem ad rationem esse petitionem principii Danielis et Nehemiae a Baruchio verba objecta mutatos esse; sicque ejus authenticitatem confirmasse. Cæterum agnoscimus Baruchum ipsum plura ex scriptoribus antiquioribus, v. g. Moysis, Isaiæ ipsiusque Jeremia usurpasse, nam hæc est agendi ratio scriptorum sive Veteris sive Novi Testamenti, plura mutuari ab iis qui ante vixerunt et sua facere, quod nedium eorum authenticitatem labefaceret, e contra eam stabilit et confirmat. Aliis difficultatibus ipse Cornelius in Commentario respondet, et nos ipsi in annotationibus respondebimus.

mias persuasisset Jechonia regi, ut Deo obediens cum suis traderet Nabuchodonosori, et transmigraret in Babylone, composuit hunc librum paræneticum et consolatorium, quem tradidit Baruch, ut eum Babylone deferret ad exsulum consolationem, et spem eorum erigendam: tradidit, inquam, non tam scripto quam verbo; Baruch vero, post obitum Jeremiae, hunc librum scripsit et publicavit. Nam, vastata Jerusalem, Baruch cum Jeremia a Judæis fugientibus abductus est in Ægyptum, teste Josepho, imò teste Jeremia cap. xlv; cumque ibi a Judeis lapidatus esset Jeremias, et mox Nabuchodonosor Ægyptum esset vastaturus, Baruch inde secessit in Babylone, ut Judæos consolaretur, ibique anno 5 a vastata Jerusalem, qui fuit 23 Nabuchodonosoris, scripsit hunc librum, ut patet cap. 1, 2. Scriptus est ergo hic liber post exisam Jerusalem, non ante, de quo plura cap. 1, 2.

Queritur, *tertio*, quis et qualis fuerit Baruch? Respondeo: Fuit nobilis familie, ita Josephus *x Antiq. xi*; fratrem enim habuit Saraiam principem: uterque enim fuit filius Neriam, filii Maasiae, ut patet cap. li, *Jerem.* cap. lxx, collato cum cap. 1, 4, hic. Rursum Baruch fuit discipulus, assula et scriba Jeremiae, ejusque laborum et tribulationum particeps et socius. Quare ex sapientia, patientia, zelo et sanitate Jeremiae facile est conjicere, quam sapiens, patiens, zelosus et sanctus fuerit Baruch. Unde Baruch hebraice idem est quod benedictus. *Tertio*, tradunt Hebræi, non tantum Baruch fuisse prophetam, sed e. ejus patrem Neriam, avum Maasiam, proavum Sedeciam, abavum Sedei: illos enim nominat, cap. 4, 1. Regula enim Hebræorum est, illos omnes fuisse prophetas, quos propheta aliquis initio libri quasi progenitores suos commemorat: quæ vera sit alibi examinabitur. Putatur hic liber (idque ex ejus historia colligitur) eodem tempore quo liber Tobia, esse conscriptus: unde ab aliquibus post illum collocatur.

Baruch
fuit nobilis.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hæc caput est epistola Judæorum in Babylone captivorum ad suos contribules in Jerusalem, qua significans ex lecto libro Baruch compunctos, petere ut erent, et sacrificent tam pro se, quam pro Nabuchodonosor et Balsasar, simulque mittunt eis librum ipsam a Baruch in Babylone conscriptum, ut eum legant, et pariter compungantur. Incipit vero hic liber vers. 15 (1).

1. Et hæc verba libri, quæ scripsit Baruch filius Neriam, filii Maasiae, filii Sedeciae, filii Helciae, in Babylonia, 2. in anno quinto, in septimo die mensis, in tempore quo ceperunt Chaldaei Jerusalem, et succenderunt eam igni. 3. Et legit Baruch verba libri hujus ad aures Jechoniae filii Joakim regis Juda, et ad aures universi populi venientis ad librum, 4. et ad aures potentium filiorum regum, et ad aures presbyterorum, et ad aures populi, a minimo usque ad maximum eorum omnium habitantium in Babylonia, ad flumen Sodi. 5. Qui audientes plorabant, et jejunabant, et orabant in conspectu Domini, 6. et collegerunt pecuniam secundum quod potuit uniuscujusque manus, 7. et miserunt in Jerusalem ad Joakim filium Helciae filii Salom sacerdotem, et ad sacerdotes, et ad omnem populum, qui inventi sunt cum eo in Jerusalem: 8. cum acciperet vasa templi Domini, quæ ablata fuerant de templo, revocare in terram Juda decima die mensis Sivan, vasa argentea, quæ fecit Sedecias filius Josia rex Juda, 9. posteaquam cepisset Nabuchodonosor rex Babyloniae Jechoniam, et principes, et cunctos potentes, et populum terræ, ab Jerusalem, et duxit eos victos in Babylone. 10. Et dixerunt: Ecce misimus ad vos pecunias, de quibus emite holocausta, et thus, et facite manna, et offerte pro peccato ad aram Domini Dei nostri: 11. et orate pro vita Nabuchodonosor regis Babyloniae, et pro vita Balthasar filii ejus, ut sint dies eorum sicut dies cæli super terram: 12. et ut det Dominus virtutem nobis, et illuminet oculos nostros, ut vivamus sub umbra Nabuchodonosor regis Babyloniae, et sub umbra Balthasar filii ejus, et serviamus eis multis diebus, et inveniamus gratiam in conspectu eorum. 13. Et pro nobis ipsis orate Dominum Deum nostrum: quia peccavimus Domino Deo nostro, et non est aversus furor ejus a nobis usque in hunc diem. 14. Et legite librum istum, quem misimus ad vos recitari in templo Domini, in die solemnibus, et in die opportuno. 15. Et dicetis: Domino Deo nostro justitia, nobis autem confusio faciei nostræ; sicut est dies hæc omni Juda, et habitantibus in Jerusalem, 16. regibus nostris, et principibus nostris, et sacerdotibus nostris, et pro-

(1) In hoc Baruchi libello distingui possunt *Proemium* et *Argumentum*, quod sequitur Epistola Jeremiae; primo, in *Proemio* datur notitia primo, de auctore, cujus genealogia et locus scriptio notatur; secundo, de tempore, quod incidit in annum quintum captivitatis Babylonicæ; 3, *tertio*, de usu scripti, quod fuit prælectum in Babylone, captivis omnium ordinum Judæis presentibus, 3, 4, *quarto*, de effectu lectionem secuto, scilicet, universali auditorum comploratione, jejunio et oratione, 5; collatione pecunie deferendæ ad superstites in Jerusalem, 6, 7; additione vasorum argenteorum pro sacro usu, in defectu aureorum ablatorum, vers. 8, 9; *quinto*, de consilio mittentium pecunias et libellum, 10, 11.

Secundo, *Argumentum* constat ex formula orationis præscripta, 1, 15-22; II, 1-32; III, 1-8; ex commen-

datione vere sapientia, III, 9-38; IV, 1-9; et ex parnesi ad capiendam fiduciam, IV, 10-37; V, 1-9. Porro formula orationis præscripta continet, primo, confessionem peccatorum a Judæis tum Moysis tempore, tum postea commissorum, 15-22; secundo, terribilem, sed justam a Deo vindictam de populo nec emendato, nec veniar peccato sumptam, cap. II, 1-16; tertio, implorationem divinæ misericordiae, cum adjucis jam confessione, jam deprecatione, jam obsecratione, 11-26; quarto, commemorationem facturam a Prophetis ad populo obdurationis; et hinc immisuram a Deo penarum, 21-29; quinto, prædictionem future in captivitate penitentiae, et hanc secuturæ liberationis ac restitutionis, 30-36; sexto, repetitionem confessionis, deprecationis, obsecrationis et supplicationis, cap. III, 1-8.

phetis nostris, et patribus nostris. 17. Peccatum ante Dominum Deum nostrum, et non credidimus, diffidentes in eum: 18. et non fuimus subjectibiles illi, et non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut ambularem in mandatis ejus, quæ dedit nobis. 19. A die, qua eduxit patres nostros de terra Ægypti, usque ad diem hanc, eramus incredibiles ad Dominum Deum nostrum: et dissipati recessimus, ne audiremus vocem ipsius. 20. Et adhaerent nobis multa mala, et maledictiones, quæ constituit Dominus Moysi servo suo: qui eduxit patres nostros de terra Ægypti, dare nobis terram fluentem lac et mel, sicut hodierna die. 21. Et non audivimus vocem Domini Dei nostri secundum omnia verba prophetarum, quos misit ad nos: 22. et abivimus ut quisque in sensum cordis nostri maligni, operari diis alienis, facientes mala ante oculos Domini Dei nostri.

1. ET HÆC VERRA. — Vocula et respondet Hebræo *van*, quod non semper est copulativum, sed subinchoativum: unde a *van*, id est ab *et*, inchoatur liber *Ezech.*, liber I *Machab.*, libri II *Esdræ*, et alii: nunquam Maldonatus putat voculam et copulare librum cum ejus titulo, qui est *Prophetia Baruch*.

2. IN ANNO QUINTO, IN SEPTIMO DIE MENSIS (primi Nisan), IN TEMPORE (id est a tempore: sic enim Hebræum *beth*, id est *in*, sepe capitur pro *in* *min*, id est *a*) QUO CEPERUNT CHALDEI JERUSALEM, ET SUCCEPERUNT EAM. — Quia enim hoc exidium fuit famosissimum, hinc ab eo ceperunt Judæi numerare annos, et in eo novam constituerunt æram chronologicam, sicut jam suam æram consignant in exidio Hierosolymæ per Titum, indeque numerant suos annos. Ita Theodoretus, Hugo, Lyranus, Tornielius et alii. Aliter hæc neunt et explicant Vatablus et a Castro, sic: « In septimo die mensis, » scilicet illius, « in tempore, » id est quo tempore « ceperunt Chaldei Jerusalem, » hoc est in tempore mensis quinti, *q. d.* Eodem die et mense quo capta est Jerusalem (sed alio anno, puta 5 posteriore), scripsit Baruch hunc librum, ut ex hac commemoratione et circumstantia temporis, populum vehementius promoveret ad commiserationem et lamenta. Hic sensus non est incongruus: prior tamen videtur solidior, illeque per secundum excludi non debet: nam *in anno quinto*, pendet a *in tempore* quo ceperunt Chaldei Jerusalem; unde enim alias hunc annum 5 inchoabimus et numerabimus? plane ergo vult dicere Baruch se hunc librum scripsisse anno 5 capta et successa Jerusalem (1).

Unde patet eum hæc scripsisse non ante, sed post eversam Jerusalem: negat hoc Maldonatus, qui *in tempore* generaliter accipit, *q. d.* Illa tempestate, illo seculo vel lustro, quo capta est Jerusalem, ut nomen *capit*, non ad punctum, sed ad totum captivitatis tempus referatur, *q. d.* Anno quinto captivitatis, numerando et inchoando eam ex eo tempore, quo Jechonias Babylonem ductus est: eo enim tempore cepit captivitas. Itaque 5

(1) Vide Respons. ad Calmetum hunc sententiam impugnantem, in Biblia de Venice, *Præface sur Baruch*.

anno postquam Jechonias captus est, et sex annis antequam urbs et templum everterentur, Baruch hunc librum scripsit, et in Babylone captivus legit. Probat id Maldonatus ex eo quod tunc ad urbem steterit altare, ut patet cap. 1, 10; ergo et templum. *Secundo*, ex eo quod Jechonias hic liber lectus sit, non Sedecias, cui pariter legendus fuisse, si post urbis exidium et Sedecias captivi autem hæc scripta essent.

Verum prior sententia planior et verior est, eamque satis in sequentibus insinuat Baruch, ut cum ait cap. 11, 2 et 3: « Facta sunt in Jerusalem mala, quæ non sunt facta sub celo, ut manducaret homo carnes filii sui, et carnes filias suæ. » Hoc enim contigit in obsidione et exidio Jerusalem, non ante. Rursus vers. 26, luget exidium templi: illud autem simul cum urbe eversum est.

Ad primum respondeo, post exidium fuisse altare, non templum, de quo plura vers. 10. Ad *secundum*, Jechonias hæc lecta sunt, non Sedecias: quia Sedecias Chaldeis rebellaverat, ideoque captus et excecatus detrusus erat in carcerem, sine ulla spe reditus aut regni; Jechonias vero, quia se Chaldeis dederat, eis charus erat: unde Evilmerodach eum in solium exultit. In Jechonia ergo site erant spes Judæorum, nec frustra a Babylonem Zorobabel, nepos Jechoniae, Judæos ex Babylone in Judæam reduxit.

3. AD AURES JECHONIE, etc., ET POPULI VENIENTIS AD LIBRUM, — qui ad librum hunc audiendum concurrebat. Nota: Licet Jechonias esset captus in Babylone, tamen quia sponte se tradiderat Nabuchodonosori; hinc ipse permisit eum agere in libera custodia, ut principibus captivis fieri solet, ex qua posset subinde egredi ad certos usos terminos, præsertim comitatus militibus eum custodientibus. Agebatur enim jam annus captivitatis 16; sensim ergo major ei data est libertas, et reliquis Judæis, qui proinde hic vers. 4, dicuntur habitasse in Babylonia, ad flumen Sodi (2).

(2) Vox Sodi (hebraice *שדי* *zad*, superbus) hic significat Euphratem sic vocatum propter intumescens fluctus; et propter eandem circum regionem que in vicinia Koufa super Euphratem circumjacet, vocatur Souwad. (D'Allioli.)

Dices: IV Reg. xxv, 27, dicitur Jechonias usque ad regnum Evilmerodach fuisse in carcere. Respondeo: Carcer ibi vocatur libera custodia jam dicta; sic Paulus erat in carcere Romæ, de quo tamen ait Lucas *Actor*, xxviii, 16: « Permissum est Paulo manere sibi cum custodiente se milite. » Et vers. 30: « Mansit autem biennio toto in suo conducto; et suscipiebatur omnes, qui ingrediebantur ad eum, predicans regnum Dei: » « conducto, » scilicet hospitio, puta domo conducta. Exstat etiamnum, iniquè ostensa fuit Romæ hæc domus, quæ ab olim conversa est in ecclesiam, vocaturque Diaconia B. Mariæ: sita est in via Lata juxta Collegium nostrum. Locus is erat amplissimus ac celeberrimo urbis loco: talem enim quærebatur Paulus non pro se, sed pro Luca aliusque suis comitibus (quos plures habebat; nec enim unus ipse sufficiebat ad tot millia hominum convertendum, imo alloquendum), proque Romanis, ut scilicet inter eos magis fidem Christi dispergere, omnibusque Evangelium predicare posset, ut docet S. Hieronymus, in *epist. ad Philem*, vers. 22.

4. FILIORUM REGUM. — Ita vocantur principes sanguinis regni cum Jechonia capti, *Daniel*, 1, 3.

6. UNUSCUIQUE MANUS, — *q. d.* Pro cuiusque facultate.

7. ET MISERUNT IN JERUSALEM AD JOAKIM. — Conficit Tornielius hunc Joakim eundem esse Eliacim, de quo Isaias cap. xxii, 20 et seq. Uterque enim fuit filius Helciae, et hebraice Joakim idem est quod Eliacim, ut patet *Judith* iv, 3, collato cum *Judith* xv, 9, et quia Isaias facit mentionem quorundam vasorum que videntur esse illa, que hic dicuntur transmissa ad Joakim (1). Addit Tornielius hunc Joakim fuisse patrem vel patruium Saraiæ. Helcias enim genuit Azariam, /azarías Saraiam, qui cum Josedeo filio suo a Chaldeis ductus est captivus, IV Reg. cap. ult. 18. Cum ergo reliqui abducerentur in Babylonem, videtur hic Joakim præ senio relictus in Jerusalem cum Godolia, et eadem de causa post necem Godolie, non potuisse fugere cum reliquis in Ægyptum, sed cum aliis paucis mansisse in Jerusalem. Quidquid sit, satis constat Joakim fuisse principem sacerdotum qui remanserant in Jerusalem: ideo enim ad eum pecunia hic mittitur.

AD SACERDOTES, ET AD OMNEM POPULUM, — scilicet ad paucos tum sacerdotes, tum laicos, qui

Alii hæc vocem derivantam dicunt a verbo *שד* *zad*, id est *existere*.

(1) Difficile est admittere cum Calmeto, istum Joakim esse eundem que in historia *Judith* sub Manasse summi sacerdotis munus implere vidimus, et quem etiam ad Rabscen tempore Sennacheribi expeditionis missum legimus, 125 annis ante quintum Sedecie annum, et qui tunc non minus 140 annos natus fuisset. A fortiori si, ut probatur, non quinto Sedecie, sed quinto a capta et incensa Jerusalem anno, librum Baruchi scriptum esse dicamus. Audidiste Joakim non summum sacerdos, sed unum ex sacerdotibus dicitur.

remanserant in Jerusalem, aut ex vicinis gentibus ad quas profugerant, vel ex Ægypto (mouentes ejus cladem a Jeremia prædictam) in Jerusalem redierant. Ita Lyranus.

8. CUM ACCIPERET, — scilicet Joakim sacerdos, ait Maldonatus, qui cum Sedecia Babylone rediens ibi accepit vasa que de templo sublata fuerant, reportanda in Jerusalem: non quidem eadem, neque aurea (hæc enim abstulerat, sibi que servabat Nabuchodonosor et Balsasar, *Daniel*, v, 2), sed argentea, que vice eorum in Babylone fieri curarat Sedecias. Verum hæc vasa sunt missa ad Joakim in Jerusalem, ut hic dicitur: non ergo ea in Babylone accipere potuit Joakim; dico ergo, « cum acciperet, » scilicet Baruch ipse, de quo vers. 1 et 3. Baruch enim hæc omnia dirigebat nomine populi: unde ipse hæc vasa templi quam ditiores Judæi a Chaldeis pretio redemerant, remisit in Jerusalem. Ita Vatablus.

REVOCARE, — ad revocandum et restituendum ea, sive ut revocarentur et restituerentur hæc vasa in Jerusalem.

DECIMA DIE MENSIS SIVAN. — *Sivan* respondet nostro maio.

9. POSTEAQUAM CEPISSET. — Rej. hæc verba ad proxime præcedentia, « vasa argentea que fecit Sedecias, » *q. d.* Baruch remisit in Jerusalem vasa argentea que fecit Sedecias, pro aureis que abstulerant Chaldei: fecit, inquam, initio regni sui, cum scilicet post captum et abductum Jechoniam a Nabuchodonosore creatus est rex.

10. ET DIXERUNT, — scilicet Jechonias, principes, seniores, et populus Judæorum in Babylone captivus, « dixerunt, » id est scripserunt ea que sequuntur ad suos contribules in Jerusalem. Græce est *ἔγραψαν*, id est *dixit* hoc est scripsit, scilicet Baruch nomine omnium Judæorum in Babylone captivorum.

FACTE MANNA. — Nota « manna » non sumi hic pro manna quod pluit in deserto, nec pro manna medico, sed esse vocem Hebræam et Chaldaeam. Hebraice enim *מן* *man*, et Chaldaice *מנא* *manna*. idem est quod pars, donum, oblatio. *Secundo* et verius, *manna* idem est quod *מנחה* *mincha*, id est oblatio proprie dicta (2). Septuaginta enim pro *mincha*, vertunt subinde et scribunt *manaa*, vel *manna*, ut patet *Jerem.* xvii, 26, et *Daniel*, ii, 46; vide ibi dicta. Noster ergo sentis Septuaginta, pro *mincha* verit *manna*. Ita S. Hieronymus, vel potius Rabanus in cap. xvii *Jeremiae*, Vatablus, Maldonatus et alii. Jam sensus est, *q. d.* Ex holocaustis et thure jam dicto facite oblationem Deo. Thus enim quod holocaustis semper superponebant, significat ea offerri Deo, qui est in celis sursum.

OFFERTE (hostias) PRO PECCATO. — Hæc enim he-

(2) Hæc est inter alias, una ex rationibus que probant exemplar hujus libri hebraicum olim existisse, et ex eo versionem græcam factam fuisse, ut ex frequentibus hebraicis intelligendum datur. Vide infra ver. 14

braice vocatur *שֵׁנִי חַלְדָּא*, græce *χάλδαια*, id est peccata, per metonymiam, ut dixi *Levit. IV*.

AD ARAM DOMINI DEI NOSTRI.—Licet enim a Chaldeis jam exustum esset templum, et altare eversum, tamen Judæi in ruinis templi crexerunt altare levi opere, ut haberent suæ religionis publicum exercitium, in quo sacrificabant: perinde ac habuerunt altare, antequam edificatum esset templum et tabernaculum, in quo sacrificabant, ut patet *Exodi XXIV, 4*. Ita Lyranus. Id ita esse satis colligitur ex *Jerem. XLII, 5*, ut ibi dixi.

Quod ergo dicitur *Daniel. III, 38*: « Non est in tempore hoc, etc., holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum, » intellige publicus et sollemnis, qualis erat in templo.

Dices: I *Esdræ III, 3*, dicitur Esdras post reditum e Babylone, sub Artaxerxe edificasse Hierosolymis altare; ergo antea nullum erat. Respondere negando consequentiam: nam antea erat altare, sed vile, subitaneum et nullius pretii; Esdras vero potestate a rege accepta, convocatis undique Judæis, amplum et splendidum magna cum solemnitate erexit.

11. ORATE PRO VITA NABUCHODONOSOR.—Nota hic insignem pietatem Judæorum captivorum, qui pro impio tyranno et eversore regni Judææ jubent Deum precari, illicque offerri sacrificia. Id illis mandaverat Deus *Jerem. XXIX, 7*: « Querite, inquit, pacem civitatis, ad quam transmigrare vos feci: et orate pro ea ad Dominum; quia in pace illius erit pax vobis. » Statuerat enim Deus filios in Babylone ad 70 annos pro sui expiatione relinquere, ut ibi subsessent et servirent Chaldeis. Hinc S. Paulus jubet orari pro regibus et principibus, qui tunc erant ethnici, I *Timoth. II, 1 et 2*; causas ibi recensuit. Idem fecerunt primis Ecclesie sæculis christiani, ut patet ex Tertulliano in *Apologet.*

ET PRO VITA BALTHASAR.—Balsasar hic recensetur quasi primogenitus Nabuchodonosoris, eique in regno successurus. Ergo hic Balsasar vel fuit frater senior Evilmerodach, qui premature ante patrem moriens, fratrem Evilmerodach regni heredem reliquit; vel potius hic Balsasar idem fuit cum Evilmerodach, quem *IV Reg. cap. ult. 27*, constat Nabuchodonosori in regno successisse; ita ut ipse fuerit binominus, dictusque sit tam Balsasar quam Evilmerodach, qui fuit ultimus rex Chaldeorum, sub quo capta est Babylonia. Vide dicta *Daniel. v. 4*, et *Jerem. XXVII, 7*.

SICUT DIES COELI, — id est, sint dies eorum, et tunc et longævi, ut vivant quamdiu cælum durabit. *Secundo*, sint tranquilli, constantes et felicissimi, sicut vita cœliolarum tranquilla est, constans et felicissima. Est hyperbole. Sic ait Seneca: « Lucida dum current annosi sidera mundi. » Sic dicitur de Salomone, *Psal. LXXXVII, 30*: « Et ponam in seculum seculi semen ejus; et thronum ejus sicut dies coeli, » *q. d. Vivat et regnet Salo-*

mon diutissime, adeoque si fieri possent, optaremus ei regnum semper durans et perpetuum, sicut cœli perpetuo durans, idque constanter in eodem semper tenore, modo et ordine; cum elementa et elementaria quotidie mutantur, nascuntur, crescant, senescant, orientur, occident. Ita Seneca in *Hercule Cæto* canit:

Nulla te terris capiet velustas:
Tu comes Pluvis, comes his æstis.

12. DEI DOMINUS VIRTUTEM (græce *ἰσχύς*), id est fortitudinem robur) NOBIS, — ad tolerandas ærumnas captivitatis.

ET ILLUMINET OCULOS NOSTROS, — non ad cognoscenda peccata, ut vult Theodoretus, sed ut luce, id est prosperitate et lætitia, perfundat nos. Lux enim symbolum est et causa prosperitatis et lætitiæ, sicut tenebræ adversitatis et tristitiæ. Sicut Job *cap. XVII, vers. 12*: « Post tenebras spero lucem. » Et *Jeremias, Thren. III, 2*: « Me adduxit in tenebras, et non in lucem. » *Secundo*, illuminet oculos nostros, » ut scilicet videamus que nobis agenda, que fugienda sint, quomodo cante et religiose inter barbaros vivere, quomodo prudenter et decenter cum Chaldeis agere debeamus.

SUB UMBRA, — sub tutela et presidio, ac benevolentia et gratia Nabuchodonosoris: optant enim regis favorem, ut Deus cum illis reddat benevolentiam: inde enim omnis eorum felicitas et prosperitas pendebat.

SERVIAMUS EIS, — potius quam aliis crudelioribus et impietioribus regibus: alioqui enim absolute optabant ab eorum, æque ac ab aliorum servitute et dominio liberari.

14. IN DIE OPPORTUNO.—Græce, *καὶ ἐν ἡμέραις κρείτταις*, et in diebus temporis, quod Hebræi dicunt *בְּיָמֵי מוֹעֵד* *bime moed*, id est in diebus solemnibus, quibus convenit et congregatur populus.

15. DOMINO DEO NOSTRO JUSTITIA.—Hinc incipit liber, id est scriptura, Jeremie sive Baruch; porro inchoat a prece, que durat ab hoc versu per totum caput secundum, usque ad vers. 8 cap. III, in qua primo, humiliter confitetur peccata populi, eumque juste captivitate puniri. Deinceps observat et nullis rationibus Deum impellit ad misericordiam. Sumpsit hinc orationem suam *Daniel, cap. IX, 19*.

DEO NOSTRO JUSTITIA, — scilicet adscribatur et tribuatur, *q. d.* « Omnia que fecisti nobis, in vero judicio fecisti, » *Daniel. III, 31*. Id in ait *Daniel, cap. IX, vers. 7*: « Tibi, Domine, justitia: nobis autem confusio faciei, » *q. d. Tu, De mine, dignus es justitiæ et justæ scelerum vindictæ laude; nos ignominia: quia juste, utpote rei, a te plectimur.*

SICUT EST DIES HÆC, — id est usque ad hodiernum diem.

16. PROPHETIS NOSTRIS, — non tantum falsis, sed et veris, scilicet Ezechieli, Danieli, Baruch, justis et innocentibus accedit confusio et probrum cap-

tivatis, non ob sua, sed ob communia peccata populi, cujus ipsi erant pars; idque factum est ad bonum populi, ut scilicet eum in captivitate docerent et consolarentur. Ita Ilugo et Lyranus.

17. PECCAVIMUS.—Græce *ἡμάρτησαν*, id est eorum que peccavimus, *q. d.* Peccatorum nostrorum confusio (eo enim hæc pertinent) faciem nostram tegit et obruit, hoc est, pudenda hæc et ignominiosa captivitate punimur, ita ut toti mundi probrum simus, et coram omnibus gentibus confundamur et erubescamus, quia peccavimus Domino. Ita Vatablus, Maldonatus et alii. Præclare S. Augustinus in *Sententiis*, sent. 72: « Rectus, ait, est et bene invocatus Deus, qui in omnibus malis que patitur, se accusat, non Deum; et in bonis que facit, non se laudat, sed Deum. Sicut enim Deus repellit peccata sua defendentem, sic recipit confitentem. » Et *Sentent. 83*: « Vera fidelium humilitas est, in nullo superbiere, in nullo murmurare, nec ingratum esse, nec querulum; sed in omnibus Dei judicis gratias Deo agere, Deumque laudare, cujus omnia opera aut justa sunt aut benigna. » Et *Sentent. 88*: « Non acceditur ad altitudinem Dei, nisi per humilitatem; cui propinquat subd. his, longe ab eo recedit elatus. » Et *Sent. 118*: « Melior est in malis factis humilis confessio, quam in bonis superba gloriatio. »

DIFFIDENTES IN EUM, — quod vel nollet, vel non posset nos liberare a Chaldeis. Unde relicto Deo confugimus ad opem Ægyptiorum, ideoque deseruit nos Deus, tradiditque Chaldeis.

18. ET NON FUMUS SUBJECTIBILES ILLI.—Non fuimus illi subjecti; vel proprio « subjectibiles, » est id prompti et parati ut ei in omnibus subjiceremur. Cætera vide *Daniel. IX, 10*.

19. INCREDIBILES.—*ἀπίστωτες*, id est increduli, rebelles, contumaces.

DISSIPATI (dispersi per varia idola et peccata NECESSIMUS, NE AUDIREMUS VOCES IPSIUS.—Græce est, *ἰσχυράων*, id est *locos juimus*, ex tempore, tumultuarie, improvide, leviter egimus ut pueri, qui ad muscæ volatum cum capite cor mutant; ita minima occasio nos distrahit, « ne audiremus vocem Domini. » Theodotus vertit, *ἠνεώχων*, id est *excogitabamus*, scilicet alia et alia peccatorum genera.

Nota *recessimus*. Nam, ut ait S. Augustinus, *Sententia 63*: « Magna miseria est hominis, cum illo non esse, sine quo non potest esse. In quo est enim, sine dubio sine illo non est; et tamen si ejus non meminit, eumque non intelligit, neque diligit, cum eo non est. »

20. ET (id est propterea; respondet enim Hebræo *vau*, quod sæpe non copulativum, sed causale est, significans *ideo, propterea*) ADLESERUNT NOBIS MULTA MALA.—Nota *recessimus*, *q. d.* Ita tenaciter instar glutini nobis adherent nostræ calamitates, ut ab his nos expedire non possumus. Vide *Jerem. XLII, 16*.

QUE CONSTITUIT DOMINUS MOYSE, — que nobis per Moysen comminatus est *Deut. XXVII et XXVIII*. SICUT HODIERNA DIE, — supple, certimus, vel liquido constat. Vide dicta vers. 13.

21. ET (id est *quia* vide dicta vers. 20) NON AUDIVIMUS VOCES DOMINI.

22. ET ABIVIMUS UNUSQUISQUE IN SENSUM CORDIS NOSTRI, — secuti sumus sensuculos nostros, sensualitates nostras.

OPERARI (id est sacrificare, aut potius servire) DIIS ALIENIS.—De quo plura capite sequenti, vers. 21 et 22.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ergit confiteri, quod juste Judæi a Deo puniantur. Deinde, vers. 11, pro eis intercedit, oratque veniam, eo quod ipsi sint populus Dei, cui paritenti eam Deus promissit; et quia per hoc celebrabitur Dei nomen, et magnifica clementia ac potentia.

1. Propter quod statuit Dominus Deus noster verbum suum, quod locutus est ad nos, et ad iudices nostros, qui judicaverunt Israel, et ad reges nostros, et ad principes nostros, et ad omnem Israel, et Juda: 2. ut adduceret Dominus super nos mala magna, que non sunt facta sub celo, quemadmodum facta sunt in Jerusalem, secundum que scripta sunt in lege Moysi, 3. ut manducaret homo carnes filii sui, et carnes filie sue. 4. Et dedit eos sub manu regum omnium, qui sunt in circuitu nostro, in improperium, et in desolationem in omnibus populis, in quibus nos dispersit Dominus. 5. Et facti sumus sicut, et non supra: quia peccavimus Domino Deo nostro, non obaudiendo voci ipsius. 6. Domino Deo nostro justitia: nobis autem, et patribus nostris confusio faciei, sicut est dies hæc. 7. Quia locutus est Dominus

super nos omnia mala hæc, quæ venerunt super nos : 8. et non sumus opeprecati faciem Domini Dei nostri, ut reverteremur unusquisque nostrum a viis nostris pessimis. 9. Et vigilavit Dominus in malis, et adduxit ea super nos : quia justus est Dominus in omnibus operibus suis, quæ mandavit nobis : 10. et non audivimus vocem ipsius ut iremus in præceptis Domini, quæ dedit ante faciem nostram. 11. Et nunc, Domine Deus Israel, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu valida, et in signis, et in prodigiis, et in virtute tua magna, et in brachio excelso, et fecisti tibi nomen sicut est dies iste : 12. peccavimus, impie egimus, inique gessimus, Domine Deus noster, in omnibus justitiis tuis. 13. Avertatur ira tua a nobis : quia derelicti sumus pauci inter gentes, ubi dispersisti nos. 14. Exaudi, Domine, preces nostras et orationes nostras, et educ nos propter te : et da nobis invenire gratiam ante faciem eorum, qui nos abduxerunt : 15. ut sciat omnis terra quia tu es Dominus Deus noster, et quia nomen tuum invocatum est super Israel, et super genus ipsius. 16. Respice, Domine, de domo sancta tua in nos, et inclina aurem tuam, et exaudi nos. 17. Aperi oculos tuos, et vide : quia non mortui, qui sunt in inferno, quorum spiritus acceptus est a visceribus suis, dabunt honorem et justificationem Domino : 18. sed anima, quæ tristis est super magnitudine mali, et incedit curva, et infirma, et oculi deficientes, et anima esuriens dat tibi gloriam et justitiam Domino. 19. Quia non secundum justitias patrum nostrorum nos fundimus preces, et petimus misericordiam ante conspectum tuum, Domine Deus noster : 20. sed quia misisti iram tuam, et furorem tuum super nos, sicut locutus es in manu puerorum tuorum prophetarum, dicens : 21. Sic dicit Dominus : Inclinate humerum vestrum, et cervicem vestram, et opera facite regi Babylonis : et sedebitis in terra, quam dedi patribus vestris. 22. Quod si non audieritis vocem Domini Dei vestri operari regi Babylonis : defectionem vestram faciam de civitatibus Juda, et a foris Jerusalem : 23. et auferam a vobis vocem jucunditatis, et vocem gaudii, et vocem sponsi, et vocem sponse, et erit omnis terra sine vestigio ab inhabitantibus eam. 24. Et non audierunt vocem tuam, ut operarentur regi Babylonis : et statuisti verba tua, quæ locutus es in manibus puerorum tuorum prophetarum, ut transferrentur ossa regum nostrorum, et ossa patrum nostrorum de loco suo : 25. et ecce projecta sunt in calore solis, et in gelu noctis : et mortui sunt in doloribus pessimis, in fame et in gladio, et in emissionem. 26. Et posuisti templum in quo invocatum est nomen tuum in ipso, sicut hæc dies, propter iniquitatem domus Israel, et domus Juda. 27. Et fecisti in nobis, Domine Deus noster, secundum omnem bonitatem tuam, et secundum omnem miserationem tuam illam magnam : 28. Sic locutus es in manu pueri tui Moysi, in die qua præcepisti ei scribere legem tuam coram filiis Israel, 29. dicens : Si non audieritis vocem meam, multitudo hæc magna convertetur in minimam inter gentes, quo ego eos dispergam : 30. quia scio quod me non audiet populus, populus est enim dura cervicis : et convertetur ad cor suum in terra captivitatis suæ : 31. et scient quia ego sum Dominus Deus eorum, et dabo eis cor, et intelligent ; aures, et audient. 32. Et laudabunt me in terra captivitatis suæ, et memores erunt nominis mei. 33. Et avertent se a dorso suo duro, et a malignitatibus suis : quia reminiscuntur viam patrum suorum qui peccaverunt in me. 34. Et revocabo illos in terram, quam juravi patribus eorum, Abraham, Isaac, et Jacob, et dominabuntur eis : et multiplicabo eos, et non minorabuntur. 35. Et statuam illis testamentum alterum sempiternum, ut sim illis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum : et non movebo amplius populum meum, filios Israel, a terra quam dedi illis.

1. PROPTER QUOD. — Græco *καὶ*, id est *et*, quod respondet *καὶ* causali Hebræo; unde recte Noster vertit, « propter quod, » ut dixi cap. 1, 20.

STATUIT VERBUM SUUM. — « Statuit, » non est *statuit* quod dicitur, uti explicat Hugo et Lyra-

nus, sed « statuit, » id est stabilivit ipso eventui, et re ipsa stare fecit; respondet enim Hebræo *קָבַעַתְּ* *iqabem*, id est stare fecit, suscitavit, id est implevit, « verbum suum, » *q. d.* suscitavit Deus Chaldaeos, ut mala quæ per Moysen et Prophetas commina-

tus est, nobis inferrent; fecit ut nobis evenirent cladis quæ prædixerat. Sic accipitur « statuit » vers. 24. *Isai.* XLIV, 24; *Jerem.* XXVIII, 6 et alibi.

2. SECUNDUM QUÆ SCRIPTA SUNT. — *q. d.* Mala quæ nobis inflicta sunt, similia, imo eadem sunt cum his quæ Moyses scripsit, et comminatus est legis suæ prævaricatoribus, *Deut.* XXVII et XXVIII.

3. UT MANDUCARET HOMO CARNES FILII. — Hoc factum esse Hierosolymis sub Chaldaeis patet, *Thren.* II, 20, et cap. IV, 10.

4. DEDIT EOS SUB MANU. — Id est in manu et potestate; græco enim est *ἐκχειρῶν*, quasi dicas, *submanuales*, id est subiectos omnibus regibus vicinis: quia Judæi nunc ab Ægyptiis, nunc ab Assyriis, nunc a Chaldaeis, nunc a Syris, nunc ab Ammonitis, etc., sub jugum millebantur.

IN OMNIBUS POPULIS. — inter omnes populos.

5. FACTI SUMUS SERVUS, ET NON SUPRA. — facti sumus subditi et servi, non domini hostium et gentium vicinarum. Alludit ad illud, *Deut.* XXVIII, 42: « Constituit te Dominus in caput, et non in caudam; et eris semper supra, et non subter, si tamen audieris mandata Domini. » Vide ibidem vers. 43.

6. SICUT EST DIES HÆC. — sicut hæc dies declarat, et factum esse demonstrat.

7. QUIA LOCUTUS EST. — Græca habent *ἐλάλει*, *us locutus*, id est comminatus, est.

8. UT REVERTEREMUR. — deprecantes eum, ut converteret nos, nam sine gratia Dei preveniente et excitante non a peccatis resurgere et converti potest. Unde, *Thren.* V, 21, dicitur: « Convertite nos, Domine, ad te, et convertemur. »

9. VIGILAVIT DOMINUS. — Id est vigilavit nostræ culpe et punitioni, ut prætor invigilat furibus capiendis et plectendis, *q. d.* Celeriter et citius optione nostra punivit nos; alludit ad virgam vigiliantem, *Jerem.* I, 42.

10. NON AUDIVIMUS. — non obedivimus. Hebræi enim verbum simplex usurpant pro composito quo eant.

UT TREMUS (UT AMBULAREMUS) IN PRÆCEPTIS DOMINI, QUÆ DEDIT ANTE FACIEM NOSTRAM. — id est que nostre libertati et electioni proposuit, ut ea amplectamur vel respuamus, *Deuter.* XXX, 15.

11. ET NUNC, DOMINE. — Incipit hic secunda orationis et deprecationis pars, qua obsecrat Propheta Deum, ut populo suo exciso et capto miseretur, utque Deum ad misericordiam flectat multas rationes affert: *prima* est, quod Judæi sint populus Dei, quem tanto labore et cura eduxit ex Ægypto, *q. d.* Non, Domine, tuum opus, tuam Ecclesiam perdere; *secunda*, vers. 13, allegat ingentem populi calamitatem et cladem, qua factum est ut ex centenis millibus pauci supersint; *tertia*, vers. 14, non propter merita nostra, sed « propter te, » inquit; id est propter infinitam tuam clementiam parere: sic Ecclesia orationes concludit dicens: « Per Christum Dominum nostrum; » *quarta*, vers. 15, ut omnis terra, » inquit, id est omnes gen-

tes celebrent Dei clementiam, patientiam et paternam providentiam; *quinta*, vers. 17, ne publicus Dei cultus in templo conticeat; *sexta*, vers. 28, quia Deus penitentibus veniam promittit; *septima*, vers. 34, ob merita et promissiones factas Abraham, Isaac et Jacobo.

12. IN OMNIBUS JUSTITIIS TUIS. — contra omnia præcepta tua. Hæc enim vocantur *justitiæ*, tum quia præscribunt id quod justum est, tum quia observantem justificant.

13. QUIA NOMEN TUUM INVOCATUM EST SUPER ISRAEL. — id est quia Israel vocatus est nomine Dei, scilicet populus et filii Dei, hoc est ipsius cultui addicti. *Secundo, q. d.* Quia Israel nomen tuum, id est te invocant, colit et obsecrat super se, ut scilicet ejus miseretur. Sic dicitur, *Jerem.* VII, 11: « Domus, in qua invocatum est nomen tuum, » id est templum in quo colebatur; qui enim Deum colit, eum invocat.

16. RESPICE, DOMINE, DE DOMO SANCTA TUA. — respice nos de celo. Ita Lyranus et Dionysius. *Secundo, q. d.* Respice nos de templo tuo, vel potius, de templi jam diruti loco: in templo enim et templi loco Deus suam præsentiam, aurem et orem exhibebat. Ita Theodoretus et Hugo. Unde Judæi ad templum conversi orabant, ut patet, *Daniel.* VI, 10.

17. APERI OCULOS. — Significat Deum quasi dormire, aut concipere.

ET VIDE (CONSIDERA) QUIA NON MORTUI QUI SUNT IN INFERNO. — (id est peccatores, inquit Theodoretus; verum hoc mysticum. *Secundo, q. d.* Cadavera mortuorum que sunt in sepulchris. Ita Hebræi; verum hoc est æreus et alienius, nec enim sepulcrum est infernus. *Tertio, q. d.* Damna in inferno non laudant Deum. Ita Græci, Hugo, et Delrio, *adagio* 197 in *digresso*; verum hoc quoque æreus est. *Quarto*, Lyranus per *infernum* accipit limbum patrum, ad quem descendebant mortui ante Christum: in hoc enim limbo nulla erat Dei laus, scilicet utilis et meritoria; verum et hoc utriusque æreus est. *Quinto* et optime, per *infernum* accipie omnem locum inferorum ad quem descendebant mortui, sive is sit gehenna, sive purgatorium, sive limbus patrum aut puerorum.)

QUORUM SPIRITUS, etc., (*q. d.* Quorum animus a corpore separatus est) DABUNT HONOREM (græco *δοξάν*, id est *gloriam*) ET JUSTIFICATIONEM. — quasi dicat: Mortui non celebrabunt, nec predicabunt gloriam aut justitiam Domini, ut suo ore et laude omni justificent et glorificent. Obijciunt heretici: Mortui non laudant Deum, ut hic dicitur, et *Psal.* CXIII, 17, et *Eccli.* cap. XVII, vers. 26 ergo sancti vita functi non sunt invocandi. Respondeo negando consequentiam et antecedens explico: Mortui dicuntur non laudare Deum, non quasi omnino id non faciant, ut volunt heretici, sed falso et imperite; si enim ipsi putant mortuos non posse laudare Deum, quia nihil sunt, quæ anima eorum cum corpore interierit, sunt, atque

si rolle, sunt blasphemii in animas justas et sanctas; et contrarium patet, Apoc. v. 14, uti S. Joannes vidit 24 seniores Deum adorantes et glorificantes. Dicuntur ergo mortui non laudare Deum, primo, quia qui mortui sunt, non possunt suo corpore, ore et lingua (haec enim jam mortua, et in pulverem redacta sunt) Deum laudare, et hoc est quod ait Ecclesiasticus, cap. xvii, 26: «A mortuo quasi nihil, (id est tanquam ab eo qui nihil est) perit confessio,» id est laus Dei; unde explicans subdit: «Confiteberis, vivens, etc., quoniam non est immortalis filius hominis, etc., et omnes homines terra et cinis.» Homo ergo vivus laudat Deum; mortuus vero cum non sit, non potest dici id facere. Secundo, mortui non laudant Deum, propter nova beneficia quae quotidie a Deo recipiunt, dum ab eo a miseris in quibus sunt, mirabiliter liberantur, sicut accidit viventibus; hoc est quod ait Psaltes, Psalm. LXXXVII, 41: «Numquid mortuis facies mirabilia, ut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?» Tertio, mortui non laudant Deum, ea laude qua viventes id faciunt, nec ea laude quae a viventibus audiatur; unde respectu viventium nulla est eorum laus, uti nec vox aut vita. Haec de causa, et hoc respectu infernus, ad quem olim descendebant omnes mortui, in Scriptura vocatur דומם *duma*, id est locus silentii, tenebrarum et oblivionis, quia in eo ipsi a viventibus sunt separati, et nullum cum eis habent commercium, sed videtur eis esse mortui, silentio et oblivioni traditi. Licet ergo in limbo patriarchae, prophetae, alique sancti laudarent Deum, tamen illa laus a viventibus percipi non poterat, sed eis erat abscondita, incognita et quasi ulla. Scriptura enim vetus per laudem Dei, intelligit externam et perceptibilem, quae alios edificet et excitet ad eandem, qualis est penitentium, obsecrantium et implorantium Dei misericordiam, uti erat haec laus Baruch et Judaeorum, quae proprie vocatur gloria vel glorificatio: gloria enim est laus et claritas publica; honor et laus possunt esse privata et secreta. Nam, ut ait Cicero, II Tusc. vi: «Gloria est consentiens laus bonorum, incorupta vox bene judicantium de excellenti virtute.» Sic vulgo dicimus: «Romana gloria, gloria avi nostri,» etc. Maxime vero intelligit laudem publicam et solemnem, qualis fiebat in templo, communi levitarum et sacerdotum concentu: in templo enim Deus suam praesentiam exhibebat, ibique Dei laus ad omnes, etiam filios et nepotes subnascentes, propagabatur; unde illustris Dei laus antonomastice hic vocatur laus. Porro mortuorum meminit, q. d. Nos hic in captivitate et carcere quasi mortui videmur, et brevi moriemur ex erumnis carceris: hoc enim est quod ait cap. iii, 14: «Coquinatus es, (o Israel) cum mortuis: deputatus es cum descendentibus in infernum,» et vers. 4: «Audi orationem mortuorum Israel;» reduc ergo nos, Domine, ad Jerusalem et templum, ut quasi redituri publico con-

centur te laudemus, et filios nostros, omnesque videntes ad tui cultum et laudem extentemus.

18. SED ANIMA, QUAE TRISTIS EST (describit formam exsulis et captivi, q. d. Anima quae affligitur in captivitate et exsilio) MAGNITUDE MALI (et arumnarum, ideoque generis et paucitatis) INCIDIT CURVA ET INFIRMA (atque pro ope et liberatione recurrit ad Deum, ejusque misericordiam implorat) ET OCLI DEFICIENTES (pro fame, debilitate et lacrymis: sic dicitur, Psalm. LXXVIII, 4: «Defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum;» et Psalm. CXVIII, 123: «Oculi mei defecerunt in salutare tuum;») ET ANIMA ESURIENS (id est solus homo jejuni exhaustus, fame et esurie deficiens, panemque et reliqua a Deo petens et mendicans) DAT TIBI GLORIAM, — quod tu solus possis et velis ei succurrere: «Oculi enim omnium in te sperant, quia tu das escam illorum in tempore opportuno, et implet omne animal benedictione.»

ET JUSTITIAM, — quia confitetur se ob gulam, aliaque peccata juste a te fame et erumnis captivitalis puniri, atque poenitentiam sperat a te passi et recreari, quia credit et proficitur te justum et fidelem esse in promissis, quibus poenitentibus teque invocantibus alimoniam, omnemque opem necessariam promisisti. Aliqui, ut Valentia Noster tract. De Poenitent., disp. 7, Quae. II, puncto 1, non male sic exponunt, «dat justitiam,» id est reddit compensationem pro offensa, qualem qualem potest. Poenitentia enim est quasi quaedam justitia, licet non rigida, sed talis, qualis esse potest inter Creatorem et creaturam.

SUPER MAGNITUDE MALI, ET INCIDIT CURVA. — Ita Romano. Aliter jam habent Graeca, scilicet ἡ ψυχή ἡ λυπημένη ἀπὸ τῶν πόνων ἢ βασίλειά κενότρον καὶ ἀσθενῶν; quod primo Vatablus sic vertit et explicat, anima maesta super magnitudine quae declinat et labascens abit, id est anima maesta super magnificentia et decore Israelis, qui declinat et perit. Secundo, melius a Castro sic: Anima tristis super magnitudine, scilicet corporis, quod scilicet corpus alioqui magnum, robustum et erectum, propter erumnas captivitalis et exsilio curvum faceret et infirmum. Huc pertinet explicatio Maldonati quae talis est: Anima quae affligitur propter magnitudinem quae (magnitudo) incurra et infirma cadit, id est anima mole corporis labascente curvatur et infirma deprimitur, juxta illud, Sapient. ix, 13: «Corpus quod corrumpitur, aggravat animam.» Alii denique putant in Graeco esse errorem, sicque corrigendum esse: ἡ βασίλειά κενότρον καὶ ἀσθενῶσα. Ita enim habet Latina editio, unde Noster in Graeco ita legisse videtur.

19. NON SECUNDUM JUSTITIAS. — Id est non propter justitias, non praedentes justitias patrum nostrorum. Graecum enim ἐστὶν, quod Noster vertit «secundum,» capitulum pro Hebraeo כִּי (id est super, propter), quod est in eadem hac oratione apud Daniel. cap. ix, 18.

FUNDIMUS PRECES. — Graece est, δακρ., id est lacrimas.

dimus miserationem vel miserabilitatem nostram, id est miserabiles nostros genuit et preces; hoc enim est hebraeum תַּחֲנוּנָם *tachannenu*, quod est apud Danielem.

20. SED QUIA MISISTI, — q. d. Fundimus preces, quia erumnis tuis urgemur et cogimur ad te recurrere.

IN MANU PUERORUM. — per pueros, manus enim Hebraeis significat instrumentum et causam instrumentalem.

21. OPERA FACITE. — Ἐργάζεσθε, id est servite: servitum enim est operari pro hero, et hoc respondet hebraeo עָבַד *abad*, quod est apud Jeremiam. Ita Vatablus et Maldonatus.

22. DEFLECTIONEM VESTRAM FACIAM, — faciam vos defleere, et expelli ab urbibus Juda. Unde sequitur:

23. ERIT TERRA SINE VESTIGIO AB INHABITANTIBUS HAN, — id est terra tota deserta erit ab habitatoribus et vestigiis transeuntium: graece est, «terra erit» εἰς ἄχαρον, id est in inivium: Jeremias, cap. vii, 34, (quod aliud hic Baruch) habet, «in deflectionem.» Graeca Romana jam pro τὸ ἄχρον, id est deflectionem, habent τὸ ἄχρον πόνων, id est defleere faciam de verbis Juda vocem sponsi et sponsae: quae lectio clara est, et plane ex precedentibus fuit.

A FORIS JERUSALEM. — Ita vocat suburbana Hierosolyma, vicusque et civitates ei subjectas.

24. ET STATUITI. — id est idcirco facisti, ut reipsa nobis evenirent mala quae minatus eras per propheta. Vide dicta vers. 1.

UT TRANSFERRENTUR. — Id est, ait Maldonatus, ut non sepeliuntur in sepulcris patrum suorum, sed in terra aliena morentur, ut sit metalepsis; per translationem enim sepulture intelligit translationem mortis, et consequenter ipsorum morientium, puta translationem ipsorum viventium in Babylonem. Secundo et planius, «ut transferrentur,» id est ut effunderentur, et effossa projicerentur huc illuc sub dio; hoc enim fecisse Chaldaeos, ut thesauros et sepulcris Judaeorum eruerent, dixit Jerem. vii, 1 et 2.

25. IN DOLORIBUS PESSIMIS — ἐν πόνων πονηρίαι, id est in laboribus laboriosis et malignis, puta acerbae captivitalis.

IN EMISSIONE, — in exsilio, in dispersione. Ita Theodoretus.

26. POSUITI, — id est redigesti templum ad eum statum quo hodie conspiciuntur, scilicet ut sit eumbustum et desolatum. Unde Graeca habent, non est templum tuum.

IN QEO INVOCATUM ΕΣΤΙ NOMEN TUUM, — quod vocabatur templum Dei.

IN IPSO. — Haec verba redundant, est enim hebraeus.

27. SECUNDUM OMNEM BONITATEM TUAM. — Graece est, ἐπιείκεια, q. d. «Punivisti nos benigne et remisse.» Est enim ἐπιείκεια quaedam juris remissio, indulgentia et benignitas. Hoc est quod ait Jeremias, Thren. iii, 22: «Misericoe Domini, quia non sumus consumpti.» Aliter quoque explicat Maldonatus: Ipsam, inquit, punitionem vocat benignitatem Dei, quia per eam factum est ut populus peccata sua recognosceret, et Dei misericordiam imploreret, uti significatur versibus 31, 32, 33. Verum priorem sensum exposcit graecum tantum.

28. CORAM FILIIS ISRAEL, — proponendo eam filiis Israel, ut eam libere acceptarent vel respicerent. Vide dicta vers. 10.

29. MULTITUDO HAEC MAGNA. — Graece ἡ βόμβα καὶ ἡ μύρδα, id est turba haec magna, et quasi examen apum, quod bombare vel bombulare dicitur ob sonum quem edit. Est onomatopoeia, q. d. Judaei fuerunt quasi alveare plenissimum, non apibus, sed hominibus; nunc inane sunt et vacuum, ita ut pauci supersint ex tanto numero.

30. QUIA SCIO QUOD ME NON AUDET POPULUS. — Citat non verba, sed sensum Deuteronomii cap. xxxi, 29.

POPULUS EST ENIM DURA CERVIXE. — A Castro insignem hic dat regulam: Vis, inquit, scire quanta sit tua superbia et culpa? vide quanta flagella morborum, ignominiae, paupertatis, lentionum, adversitatum illi curando adhibeat Deus; qui scientissimus morborum animae est medicus.

ET CONVERTETUR AD COR SUUM; — respiciet: vexatio enim dabit illi intellectum, Isai. xxviii, 19. Citat Levit. cap. xxvi, vers. 39, 40, 41.

31. ET DABO EIS COR — novum. Citat non verba, sed sensum Deuter. xxx, 6.

33. AVERTENT SE A DORSO SUO MERO, — a sua contumacia et morum duritie: hujus enim symbolum est durum dorsum, aequae ac cervix.

35. ET STATUAM. — Haec ex Jeremia sumpta sunt cap. xxxi, 31. Vide ibi dicta.

TESTAMENTUM ALTERUM SEMPERITERNUM, — id est futurum: vel «sempiternum,» scilicet ut quiete possideant Judaeam sub hac conditione, si viderit, et quamdiu leges meas servabunt, inquit Dionysius. Secundo, melius et plenius, testamentum hoc sempiternum est novum, quod nobiscum iniiit Christus: nam cum captivis redeuntibus et Babylone alterum novumque foedus Deum finisse non legimus; et, si iniisset, vere non fuit sempiternum, nam Judaei rursum per Titum et Romanos Judaea ejecti sunt: foedus autem Christi proprie est, etriquo cum Ecclesia sempiternum, et Hugo, Lyranus et alii.